

Sabrî divanının
unvan sayfasıyla
ilk sayfası
(İstanbul 1296)

nin tazmin ettiği bir şiirinde adı "Sabrî-i şâkir" şeklinde geçtiğinden Nâmîk Kemal *Tahrîb-i Harâbât*'ta "şâkir" kelimesini şairin ikinci ismi olarak kaydetmiş ve divanı da *Dîvân-ı Sabrî-i Şâkir* adıyla basılmıştır. Ziyâ Paşa'nın Sabrî'yi *Harâbât*'ta çok övmesine karşılık Nâmîk Kemal *Tahrîb-i Harâbât*'ta onu tenkit ederek şiirlerinin Nef'î'ninkilere başarılı bir nazîre olmaktan çok uzak olduğunu söylemiştir.

Sabrî yaygın gelenegi aksine divanına tevhid, münâcât ve na't değıl IV. Murad, Şeyhülislâm Yahyâ, Kırım Hanı Mehmed Girây, Kemankeş Mustafa Paşa, Silâhdar Mustafa Paşa, Hüsrev Paşa ve Güzelce Ali Paşa'ya sunduğı kasidelerle başlar. Divanın birçok nüshası günümüze ulaşmıştır (meselâ, bk. İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 49; İÜ Ktp., TY, nr. 307, 309, 759, 1710, 1877, 2859, 2895, 2903, 2936, 3038, 3070, 3779, 3966, 5560, 5564, 9809; Köprülü Ktp., Mehmed Âsım Bey, nr. 432/2; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 245, 246; Millî Kütüphane, FY, nr. 226, 253; Süleymaniye Ktp., Hafid Efendi, nr. 348/2, Esad Efendi, nr. 2597, Lala İsmâil, nr. 447/2, 455, 456, Reşid Efendi, nr. 782; TSMK, Hazine, nr. 962, Revan Köşkü, nr. 787, 795). *Dîvân-ı Sabrî-i Şâkir* adıyla basılan nüshada (İstanbul 1296) on bir kaside, 156 gazel, beş rubâî, iki mesnevi, on beş kıta, dört müseddes ve elli üç müfred yer almaktadır. Divan üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlayan Hasan Ali Kasır'ın beş nüshaya dayanarak oluşturduğu metinde ise (bk. bibl.), yirmi kaside, 185 gazel, bir mesnevi, altı müseddes, on nazım, üç kıta, kırk üç metâli' ve on müfred bulunmaktadır. Sabrî'nin ayrıca *Hüsn ü Dil* adlı bir mesnevisinin olduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Beyânî, *Tezkire* (nşr. İbrahim Kutluk), Ankara 1997, s. 177-178; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 642-645; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-üş'âr*, Süleymaniye Ktp.,

Esad Efendi, nr. 2726, vr. 84^b-85^a, 104^a; Riyâzî, *Riyâzü's-şuarâ*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, nr. 314, vr. 86^b, 98^b-99^a; *Keşfü'z-zunûn*, I, 797; Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-müsâmirin*, İÜ Ktp., TY, nr. 451, vr. 80^b-81^a; Rızâ, *Tezkire* (nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul 1316, s. 59-60, 74; Safâî, *Tezkire* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 336-338; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, s. 291; *Sicill-i Osmânî*, III, 221, 490; *Osmanlı Müellifleri*, II, 281-282; Nâmîk Kemal, *Tahrîb-i Harâbât*, İstanbul 1304, s. 72-76; *Nâmîk Kemâl'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları* (haz. Kâzım Yetiş), İstanbul 1989, s. 56, 99, 100, 101, 108, 119, 209, 268, 274, 288, 299, 300, 333; Köprülü, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1934, s. 331-335; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kurnaz - Mustafa Tatcı), Ankara 2001, II, 544-545, 694; Faruk K. Tımurtaş, *Tarih içinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1981, s. 227-228; Hasan Ali Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Divânı: İnceleme-Karşılaştırmalı Metin* (yüksek lisans tezi, 1990), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ridvan Canım, *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şâirleri*, Ankara 1995, s. 280-283; Yılmaz Öztuna, "Sabrî, Mehmed Şerif Efendi", *TA*, XXVII, 502; "İlmî Ahmed Çelebi", *TDEA*, IV, 370; "Sabrî Mehmed Şerif", a.e., VII, 389.

SAADIK ERDEM

SABRÎ PAŞA

(bk. EYÜP SABRÎ PAŞA).

SABŪHÎ

(صوبوحى)

(ö. 1057/1647)

Mevlevî şeyhi, şair.

992'de (1584) Tokat'ta doğdu. Adı Ahmed'dir. Küçük yaşlarda ailesiyle birlikte İstanbul'a gitti. İlk tahsilini ve dinî bilgileri Eyüp Camii'nin hatibi olan babası Tokadî Mehmed Efendi'den ve babasının yakın çevresinden aldı. Gençlik yıllarında Eyüp-

te aynı mahallede oturan Bektaşî şeyhi Kasım Baba'nın dervişi oldu. 1012'de (1603) Konya'ya giderek Bostan Çelebi'ye intisap etti. Çilesini tamamlayıp dede olmasının ardından 1015 (1606) yılı civarında gönderildiği Şam Mevlevîhânesi'nde Hamza Dede'den feyiz aldı. Daha sonra bu melevîhâneye şeyh tayin edildi. *İhtiyârât-ı Mesnevî* adlı eserini 1027'de (1618) burada tamamladı. 1035 (1626) yılında hac farızasını yerine getirdi. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Toganî Ahmed Dede'nin vefatının (1040/1630) ardından dönemin ileri gelenlerinin ısrarları üzerine III. Ârif Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine tayin edildi. On sekiz yıla yakın şeyhlik makamında kaldığı Yenikapı Mevlevîhânesi'nde vefat etti.

Sabûhî, Mevlevî olmakla birlikte Mevlevîliğe yakın olan diğer tarikatlara da ilgi göstermiş ve mensuplarıyla dostluk kurmuştur. Yaşadığı dönemde şairliğinden çok âlim kişiliği ve *İhtiyârât-ı Mesnevî* adlı eseriyle tanınmıştır. Sabûhî'nin şiirlerinde esas itibarıyla tasavvufî neşve hâkimdir. Tercii bendinde, *Sâkinâme*'sinde ve bazı gazellerinde vahdet-i vücûd anlayışını başarıyla yansıttığı görülür. Şiirleri genellikle rindâne ve âşıkane dir. Özellikle gazellerindeki dili sade ve akıcı olan Sabûhî Türkçe şiirlerinde Rûhî-i Bağdâdî, Fuzûlî ve Yûsuf Sineçâk'ın, Farsça şiirlerinde ise İranlı şair Örfî-i Şîrâzî'nin tesiri altında kalmıştır. Sabûhî Nef'î, Nâilî ve Fehîm gibi şairlere de hocalık yapmıştır.

Eserleri. 1. *Divan*. 761 beyitlik bu küçük divanda münâcât, na't, mersiye, terciibend, müseddes, tarih, gazel, mesnevi, kıta ve beyit şeklinde Türkçe şiirlerle bazı Farsça manzumeler yer almaktadır. Kasidenin bulunmadığı divanda gazellerin bir kısmı nazîredir. Divan, önce şairin *Sâkinâme*'siyle birlikte iki nüshası esas alınmak suretiyle (İÜ Ktp., TY, nr. 3552; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 249) Sadettin Nüzhet Ergun tarafından eksik ve hatalı olarak yayımlanmıştır (İstanbul 1933), daha sonra Mehmet Sarı bu iki nüshaya ilâveten diğer iki nüshaya (Millî Ktp., FB, nr. 321/3; TSMK, Hazine, nr. 952) daha dayanarak tenkitli neşrini doktora tezi olarak hazırlamıştır (bk. bibl.); 2. *Sâkinâme*. Divan nüshalarının başında ve bazı mecmualarda (İÜ Ktp., TY, nr. 4097/7; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4959; TSMK, Hazine, nr. 1074) bulunan eser, türünün en güzel örneklerinden biridir. 113 beyitlik bu mesnevîde şairin tasavvufî düşüncelerini başarıyla aktardığı görülmektedir. 3. *İhtiyârât-ı Mesnevî*. İlmî Dede'nin *Şerh-i*

Cezîre-i Mesnevî'sine nazîre olarak kaleme alınmış olup altı cilttir. Sabûhî'nin Mesnevî'den seçtiği beyitlerin şerhini ihtiva eder (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1310; Hasan Hüsnü Paşa, nr. 606; Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2084-2086; Per-tev Paşa, nr. 228; İÜ Ktp., TY, nr. 1495).

BİBLİYOGRAFYA :

Sabûhî Şeyh Ahmet Dede: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divânının Tenkitli Metni (haz. Mehmet Sarı, doktora tezi, 1992), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Aşık Çelebi, Meşâirü's-şuarâ*, vr. 99^b; *Riyâzî, Riyâzû's-şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 765, vr. 57^a; *Beîğ, Nuhbetü'l-âsâr*, s. 260; *Sâkıb Dede, Seftine*, II, 76; *Ayvansarayî, Hadîkatü'l-cevâmî*, II, 228; *Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, Mülhak, nr. 109, vr. 60^b; *Sahih Ahmed Dede, Mecmûatü't-tevârihi'l-Mevlevîyye*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 1462, vr. 68^a-73^a; *Mehmed Tefvik [Mesnevihan], Mecmûatü't-Terâcim*, İÜ Ktp., TY, nr. 192, s. 41; *Ali Enver, Semâhâne-i Edebi*, İstanbul 1309, s. 120; *Osmanlı Müellifleri*, II, 282; *Sadettin Nüzhet Ergun, Sabûhî: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1933; *Gölpınarlı, Katalog*, II, 143-144; a.mlf., *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 209; *Mehmet Sarı, "Sabûhî'nin Türkçe Sâkinâmesi"*, *Nihal Atsız ve Nejdît Sançar Armağanı* (haz. İsmail Aka v.dğr.), Afyon 1995, s. 101 vd.; a.mlf., *Osmanlıca Örnek Metinlerle Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 2007, s. 93-124; "Sabûhî, Ahmed Dede", *TDEA*, VII, 389.

MEHMET SARI

SABUNCUOĞLU ŞEREFEDDİN

(ö. 873/1468'den sonra)

Osmanlı hekimi, cerrah.

870 (1465) yılında yazdığı *Cerrâhiyye-i İlhâniyye*'de seksen üç ve 873'te (1468) kaleme aldığı *Mücerrebname*'de seksen beş yaşında olduğunu belirtmesinden hareketle 788 (1386) yılında doğduğu söylenebilir. Bugün Amasya'da Sabuncuoğlu (Hacı İlyas) denilen bir mahallede adı yaşayan ünlü bir hekim ailesine mensup olup Çelebi Sultan Mehmed'in hekimbaşısı Sabuncuoğlu Mevlânâ el-Hâc İlyas Çelebi Bey'in torunudur. Amasya Dârüşşifâsi'nda muhtemelen Burhâneddin Ahmed en-Nahcuvânî'den eğitim görmüş, orada on dört yıl hekimlik yaptıktan sonra Candaroğlu İsfendiyar Bey zamanında (1385-1440) bir süre Kastamonu'da bulunmuş, *Cerrâhiyye-i İlhâniyye*'yi yazdığı İstanbul'a giderek kitabını Fâtihten Sultan Mehmed'e sunmuş, dönüşünde de Bolu, Gerede ve Tosya'ya uğramıştır (*Mücerrebname*, vr. 44^b). Son eseri *Mücerrebname*'yi 873'te (1468) yazdığına göre bu tarihten sonra vefat etmiş olmalıdır.

Osmanlı bilim dünyasında yeterince tanınmayan Sabuncuoğlu'nun adına ilk defa cerrah İbrâhim b. Abdullah'ın 911 (1505) tarihli *Alâim-i Cerrâhîn* adlı eserinde rastlanmaktadır. İbrâhim b. Abdullah, burada onun adını vererek *Mücerrebname*'den aldığı kadın hastalıklarında kullanılan bir süpozituvanın formülünü açıklamaktadır. Sabuncuoğlu'nun öğrencilerinden Gıyâs b. Muhammed İsfahânî de II. Bayezid'e ithaf ettiği *Mir'âtü's-şihha* adlı kitabında hocasının tıptaki başarılarını överek onu örnek aldığı belirtmiştir. Amasya'da yaşamış olması ve eserlerini o günün bilim dili olan Arapça yerine Türkçe yazması Sabuncuoğlu'nun yeteri kadar tanınmamasının başlıca sebepleridir.

Eserleri. 1. Akrâbâzîn Tercümesi. Şehzade Bayezid'in ikinci Amasya valiliği sırasında onun isteği üzerine İsmail b. Hasan el-Cürcânî'nin Farsça *Zahîre-i Hârizmşâhî* adlı kitabının "Akrâbâzîn" başlıklı son bölümünden 1444 yılında yaptığı tercümedir (Süleymaniye Ktp., Fâtihten, nr. 3536; Kılıç Ali Paşa, nr. 761/1). Sabuncuoğlu otuz bir bab olan bu bölümü ilâveler yaparak otuz üç baba çıkarmıştır. İlâçların hazırlanma usulleriyle başlayan kitap daha sonra müfred ve mürekkebin ayırımıyla ve macun, eyâriç, cevâriş, itrifil, kurs, sūfūf, laûk, şurup, perverde, gargara, yağ ve merhem sıralamasıyla ilâçların formüllerini verir. Kenan Süveren GATA Tıp Fakültesi'nde bu eserle İbn Sînâ'nın aynı adlı eserini tıp ve bilim tarihi açısından karşılaştırdığı bir doktora çalışması hazırlamıştır (Ankara 1991).

2. Cerrâhiyye-i İlhâniyye* (*Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye*). Kitabın en önemli özelliği, tıp tarihinde ilk defa cerrahî müdahaleleri gösteren minyatür tekniğinde yapılmış çeşitli resimler içermesi ve sade bir Türkçe ile kaleme alınmış olmasıdır. Bu sebeple hakkında tıp tarihi, Türk dili ve resim sanatı açısından pek çok çalışma yapılmıştır. Eserin tıpkıbasımı ve transkripsiyonu İlter Uzel tarafından geniş açıklama ve notlarla birlikte iki cilt halinde yayımlanmıştır (Ankara 1992).

3. Mücerrebname (Süleymaniye Ktp., Fâtihten, nr. 3619). Sabuncuoğlu 873'te (1468) yazdığı eserin önsözünde kitabını Amasya'daki hekim çevresinin isteği üzerine kaleme aldığını söyler. İlk defa Rusçuklu Hakkı tarafından 1920 yılında *İkdam* gazetesinde tanıtılan kitapta çeşitli hayvanlar, insanlar ve müellifin kendi üzerinde denemiş olduğu ilâçların hazırlanışı ve kullanışı anlatılmaktadır. Bugünkü vak'a takdimlerine benzer ifadelerin yer aldığı eser on yedi bölüm olup bölümler ilâçların etki ve kullanım alanla-

Sabuncuoğlu Şerefeddin'in *Cerrâhiyye-i İlhâniyye* adlı eserinden minyatürlü bir sayfa (Millet Ktp., Tıp, nr. 79/353, vr. 51^a)

rına göre düzenlenmiştir; bu sebeple ilâçlar çok kullanıldan az kullanılabildiği düşünülür. Eser Türk tıp tarihinde bir hekimin kendi buluşu ilâç ve tedavi metotlarını anlattığı ilk monografi olması bakımından önemlidir. Bursalı Mehmed Tâhir, ayrıca *Müfîd (Nazmü't-teshîl)* adlı bir eserin Sabuncuoğlu'na ait olduğunu bildirmektedir de (*Osmanlı Müellifleri*, III, 220) yapılan incelemeler sonunda kitabın Sabuncuoğlu'nun öğrencisi Muhyiddin Mehî'ye ait olduğu anlaşılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sabuncuoğlu Şerefeddin, *Mücerrebname*, Süleymaniye Ktp., Fâtihten, nr. 3619, vr. 44^b; *Osmanlı Müellifleri*, III, 220; Blochet, *Catalogue*, II, 34; A. Süheyl Ünver, *Şerefeddin Sabuncuoğlu Kitabül Cerrâhiyye İlhâniyye*, İstanbul 1939; P. Huard – M. D. Grmek, *Le premier manuscrit chirurgical turc, rédigé par Charaf-ed-din (1465) et illustré de 140 miniatures*, Paris 1960; Sarton, *Introduction*, IV, 1216-1217; Gönül Güreşsever, "Kitâb al-Cerrâhiyye al-Hâniyye (İstanbul Tıp Tarihi Enstitüsü Nüshası) Minyatürleri", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (İstanbul 15-20 Ekim 1973): Tebliğler*, İstanbul 1979, III, 771-794; Nuran Yıldırım, "Alâ'im-i Cerrâhîn Üzerine Bazı Yeni Bilgiler", *I. Uluslararası Türk-İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi 14-18 Eylül 1981 (Bildiriler)*, İstanbul 1981, II, 169-181; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* (haz. Aykut Kazancıgil – Sevim Tekeli), İstanbul 1984, s. 51-52, 57; *Şerefeddin Sabuncuoğlu (1386-1470) Kongresi Tebliğleri (14 Mart 1985 Kayseri)*, Kayseri, ts. (EÜ